

מבט על, גיליון 256, 12 במאי 2011

כיצד אל-קאעדה צפוי להתמודד עם סילוק מנהיגו?

אביב אורג ויורם שוייצר

מאז חיסולו של אוסאמה בן-לאדן עסוקים מומחים במודיעין, באקדמיה, ובמדיה בניסיון קדחתני להבין את המשמעויות המעשיות שיהיו לפעולה בטווח הקצר ובעתיד הרחוק יותר. הגם שתנועת הג'יהאד העולמי כוללת בתוכה אלמנטים שונים, אין ספק שהגורם הדומיננטי ונותן הטון בתנועה זו הוא ארגון אל-קאעדה. בניגוד לשותפיו, במהלך השנים האחרונות דווקא, התקבל מידע רב, חלקו כולל מסמכים אותנטיים אודות ארגון אל-קאעדה – מבנהו, דרכי פעולתו, דרכי קבלת ההחלטות שלו וניהול שגרת יומו המבצעית והלוגיסטית כאחד.

בניגוד לדעה הרווחת, אל-קאעדה הוא ארגון מסודר בעל היררכיה מובנית וקווי ניהול ושליטה ברורים, שנשתמרו לאורך שנות פעילותו. עובדה זו סייעה לו רבות במאבקו להישרדות אחרי מתקפת הטרור בארצות הברית ואפשרה לו להשתקם במהירות, למלא את השורות לאחר כל מכה שספג ולהמשיך להוות את איום הטרור מספר אחד בזירה הבינלאומית. לצד המבנה ההיררכי הסדור, קיימים בארגון תקנון ופרוטוקול אשר מגדירים את הסמכויות השונות של בעלי התפקידים בארגון, דרכי מינויים והמאפיינים האישיים אשר נדרשים מכל ממלא תפקיד.

בעיקרון פעל הארגון במשך שנים באמצעות מועצת פיקוד וייעוץ המכונה "מג'לס אל שורא", אשר תפקדה כמעין ממשלה או קבינט ותחתיה פעלו ועדות האחראיות על נושאים שונים כמו צבא, אדמיניסטרציה וכספים, דת, תעמולה, מדיניות וביטחון. הוועדות תפקדו כמשרדים מיניסטרטריאליים והיו אחראיות לניהול שגרת החיים של הארגון. מנהיג הארגון בן-לאדן וסגנו, אימן אל זואהירי, היו הבכירים במועצת הפיקוד והייעוץ.

הכרת המבנה הסדור הזה והתקנון הפורמאלי של הארגון חיונית עבור החוקרים מהמודיעין, מהאקדמיה ומהמדיה בניסיונם לנסות ולצפות את ההשלכות והמשמעויות של החיסול על המשך פעילות הארגון בעתיד.

ניתן להעריך את ההתפתחויות הצפויות בארגון בשלושה רבדים: המבצעי, הארגוני והסמלי. ברובד המבצעי, הגורם המבצעי הדומיננטי בארגון הינו יחידת הפיגועים המיוחדים. זו כפופה לוועדה הצבאית ואחראית על ביצוע פיגועי הארגון בזירה הבינלאומית. להערכתנו לא תושפע הפעילות של יחידה זו בראשותו של עדנאן שוכרי ג'ומעה (ג'עפר הטייס, על שום הכשרתו בתחום התעופה) עקב חיסולו של בן-לאדן והיא צפויה להמשיך למלא את ייעודה המקורי. יש להניח שהיא אף עשויה להגביר את מאמציה לבצע פיגועי ראווה בעתיד הקרוב, כדי להוכיח שיכולתה לא נפגמה כתוצאה מהסתלקות המנהיג וכמובן כדי לנקום את מותו.

ראוי להזכיר, כי היחידה הזו הייתה אחראית בשנה וחצי האחרונות לפחות לשלושה ניסיונות פיגוע שסוכלו מבעוד מועד בארצות הברית, בריטניה ובנורבגיה. בהקשר זה ראוי להזכיר, כי מתוך שלל המידע שהתפרסם לאחרונה במסמכי הוויקייליקס, עולה מחקירת פעילים בכירים ביותר בוועדה הצבאית, כי אל-קאעדה הכין תוכנית מגירה קונקרטית לביצוע פיגוע דרמטי בארצות הברית, תוך שימוש בפצצה גרעינית, במקרה שכן-לאדן ייתפס או ייהרג. על פי מידע זה, הפצצה נמצאת ברשות הארגון כבר משנת 2004, מוקמה באירופה ונעשו מאז מאמצים נמרצים להעבירה לארצות הברית. לא ברור אם מדובר רק במאמץ של הארגון באמצעות בכיריו להטעות או להרתיע או שמא מדובר במידע אותנטי. בכל מקרה ההערכה המקובלת, היא, כי לו היה בידי אל-קאעדה נשק כזה הם כבר היו משתמשים בו, או למצער, מאיימים בפומבי לעשות בו שימוש בתרחישים מסויימים.

ברובד הארגוני נראה, כי ההשפעה של חיסול בן-לאדן על תפקודו של הארגון תהייה פחותה יחסית בשל המבנה ההיררכי הסדור וחלוקת התפקידים הברורה הקיימת בו. מאחר ובתקנון הארגון כתוב במפורש, כי סגן המנהיג יחליף מיידית את המנהיג במידה וזה האחרון ייעצר או ייהרג, הדבר עשוי להוביל למינויו המהיר של אימן אל-זואהירי, כמחליפו של בן-לאדן, וזאת כדי למנוע שבירת רצף השליטה בארגון ולהמשיך ולנהל את שגרת הפעילות. נראה, כי השאלה הבערת יותר היא מי ימונה לסגנו של המנהיג החדש, בעיקר לנוכח העובדה, כי האמריקנים ושותפיהם מבקשים לסלק גם את זואהירי עצמו.

באל-קאעדה ישנם כמה מועמדים מובילים מוותיקי הארגון מהם עשוי להתמנות מספר 2 החדש. הבכיר בהם הוא "סייף אל עאדל", אשר שהה במשך השנים האחרונות באיראן וחזר בשנה האחרונה לשורות הארגון בפקיסטן ביחד עם בנו של בן-לאדן, סעד שהיה בן חסותו.

ברובד הסמלי עשוי חיסולו של בן-לאדן להיות האפקטיבי ביותר מאחר וכישלון האמריקנים ללכוד או להרוג אותו שימש נדבך מרכזי בתעמולה של אל-קאעדה ובניסיונות לשכנע פעילים חדשים להצטרף לארגון ולהאמין כי דרכו לניצחון מובטחת על ידי האל. ההסברה של תועמלני אל-קאעדה נסקה לא פעם לתחום המיסטי. זו באה לידי ביטוי גם בסיפורי מורשת הקרב של הארגון עוד מימי המלחמה ברוסים באפגניסטן, שהייתה רצופה במעשי ניסים. כך גם נתפשה הישרדותו המופלאה של בן-לאדן מול המצוד העולמי אחריו וככזו השייכת לכוחות-על. פעילי הארגון ייחסו לבן-לאדן תכונות ייחודיות הדומות לנביא מחמד ולכן האמינו שהוא אינו בר לכידה. לפיכך, חיסולו הגשמי של בן-לאדן וחשיפתו בקלטת שנתפסה בכליו, כאיש זקן, גלמוד, ללא האיפור והתפאורה שהעניקו לו בעיני הנוהים אחריו, דימוי זוהר ומשיחי, עשויים להחזיר את ממדי הקונפליקט בין המערב הדקדנטי והקורס לבין מחנה הג'יהאד העולמי המתקומם ועולה, לקרקע המציאות ולהווייתו הריאלית.

בדרך זו ניתן אולי יהיה לעקר את חיוניותה והשפעתה של האידיאולוגיה המשיחית והרצחנית של אל-קאעדה על תומכיה- כדי שיפנימו שהשימוש המופקר ברצחנות, המותרת כביכול בשם הדת, הינה דרך ללא מוצא מבחינה פוליטית ופסולה מבחינה הלכתית. אם סילוקו של בן-לאדן אכן ינוצל לחשיפת פניה המעוותים של תורתו, ניתן יהיה לראות בכך התחלת הסוף של תנועת הג'יהאד העולמי או למצער דעיכת השפעתה על צעירי העולם המוסלמי.